

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ar visada laukimas ramus

Jau beveik įpusėjo adventas. Metas, kurį dažniausiai siejame su ramiu ir iškilmingu laukimu – užgims Kristus, pailgės diena, bus daugiau šviesos ir vilties. Taip kiekvienais metais – laukiame galbūt ne tiek švenčių bruzdesio, kiek tos baltos Šv. Kalėdų ramybės ir pailgėjančios – tegu ir labai nedaug, iš pradžių tik keliomis minutėmis, simboliškai – dienos. Tai lyg savotiška šviesos pergalė prieš tamsą – žinoma, irgi simboliška, nes ir nakties tamsa, pasak krikščionių mistikų, yra Dievo tamsa.

Tačiau ar visada laukimas ramus?.. Ar jame neslypi nuoskaudos šešėlis, veriantis neteisybės jausmas ir atpildo troškimas?.. Ar lengva laukti Kristaus gimimo, kai žmonių teisingumas ne visada teisingas ir neretai kaltieji oficialiai išteisinami, o jų aukos sumenkinamos? Kai kalėjime uždarytas žudikas ir prievartautojas reikalauja sau išskirtinių sąlygų, apeliuodamas į žmogaus teises, nors žudydamas ir kankindamas jis buvo pamiršęs pačią svarbiausiąją iš jų – aukos teisę gyventi?..

Ne, laukimas nėra nusaldinta ramybės būseną, kurioje pleventų švelnus šventės aromatas. Jis pilnas kančios, pilnas prieštaravimų, nesupratimų, kalčių ir įtarimų. Mirties kvapo ir mirties spalvų, iš kurių pati sodriausia šiandiena – raudona smerto spalva. Adventas ir negali būti kitoks, nes šiandien mes laukiame ne tik Kristaus užgimimo; mes laukiame Jo atėjimo. O Kristus atėjimas ne visiems bus šventė, nes Kristus nužengs ne kaip taiki figūrėlė iš atviruko – jis ateis teisiųjų apginti.

Štai kodėl adventas yra neramus. Neramus mums, laukiantiesiems, nes mes nežinome nei dienos, nei valandos. Žino tik Viešpats, matydamas mūsų žemiško gyvenimo laiką kaip trumputes linijas savo dieviško laiko begalybėje. O mes turime tik tikėjimą, kad melas ir smurtas bus nubausti. Pasaulis šį tikėjimą stengiasi sumenkinėti ir netgi pajuokti – jo akyse šis tikėjimas nieko nereiškia, tai liudija ir išdidi kai kurių teisiųjų (pavyzdžiui, vieno pono, dalyvavusio paskutinio Lietuvos partizano likvidavimo operacijoje) laikysena – jis nepripažįsta savo kaltės. O kai kurie naivūs žmonės siūlo, kad mes, būdami katalikai, jam atleistume – mat jau daug laiko praėjo nuo tų įvykių, žmogus prisidėjo savo darbais prie Lietuvos labo, kam čia jį taisyti po teismus...

Bet juk atleisti galima tam, kuris gailisi dėl to, ką padarė, kuris pripažįsta savo kaltę ir trokšta atgailos. Atgaila pasaulio akyse irgi yra juokinga ir netgi, sakyčiau, nesuprantama sąvoka, siejama daugiau su žmogaus sumenkinimu, nuopoliu, o ne jo, atgailaujančiojo, apšalvumu ir iškilimu Dievo akyse. Daugelis įvairių veikėjų bijo kaltės pripažinimo ir atgailos kaip savo puikybės sutriuškinimo. Ir jeigu jie pasaulio akyse yra stiprūs ir nepažeidžiami, kokie jie yra Dievo akyse?.. Ir koks yra jų adventas – ramus ar neramus?..

Turėdami tikėjimą, mes turime stiprybę ir viltį. Todėl adventas ir neprailgs – galbūt kartais neužteks tik kantrybės, sveikatos, nervų... bet tai žmogiška. Mūsų laikas toks – juokingai trumpas ir trapus. Bet koks jis trumpas bebūtų, jo užtenka, kad pakiltume arba nupultume. Svarbiausia, kad užtektų laiko atsiprašyti, atleisti, atitaisyti padarytą skriaudą. Būti tyru Dievo akyse kur kas svarbiau, nei būti stipriu pasaulio akivaizdoje.

Renata Šerelytė

grumlinas.lt nuotr.

VIENĄ NAKTĮ

Vėl ėjo per atmintį jauni ir seni,
Ir mirusio vėlei nebuvo nė vieno.
Ir židinio seno raudonoj ugnij
Kažkas vėl šmėsavo, kalbėjo, gyveno.
Prisiminiau tuos, kur netyčia skriaudžiau,
Prisiminiau tuos, kurių nemylėjau.
Sėdėjau. Galvojau. Kas kartą skaudžiau
Jaučiau, ko nebuvo, kas pro šalį praėjo...
Ant stalo stovėjo stiklinė vandens,
Ir laikrodys mažas tikėjo ant riešo.
Be galo norėjos akis prisidengt,
Pamiršt, kiek turėjau bičiulių ir priešų.
Bet ėjo ir ėjo seni ir jauni,
Tarytum pabėgėliai, lyg ištremtieji.
Veidai atstumtieji, veidai pamirštieji
Spindėjo laike, vandeny ir ugnij.
Išpyliau aš vandenį. Užgesinau
Aš ugnį. Bet laikas ant riešo tikėjo.
Aš aušrą šaukiu, bet dabar nežinau,
Ar aušo tas rytas, ar saulė tekėjo...

Jonas Strielkūnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ar visada laukimas ramus • **2-as psl. Virginija Paplauskienė.** „Laisvė: būti savimi“ • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Lietuvių šiuolaikinis menas pristatomas net trijose galerijose • **5-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.** Tas žavusis dainų pasaulis/ **Trys dainos apie elnią** • **6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** „Iš mažo lašelio kyla didelė banga“ • **7-as psl. Vida Mažrimienė.** Grįžtantys paukščiai neranda namų? / **Renata Šerelytė.** Naujos knygos • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Petro Kalpoko tapybos vainikas • Apie Algimantą Mackų

Alfonsas Nyka-Niliūnas savo namuose Baltimorėje

„Laisvė: būti savimi“

Virginija
Babonaitė-Paplauskienė

Maironio lietuvių literatūros muziejuje jau trečią mėnesį veikia paroda „Laisvė: būti savimi“, skirta iškilaus poeto, rašytojo, literatūros kritiko, vertėjo, Lietuvos Nacionalinės premijos laureato, Vytauto Didžiojo universiteto garbės profesoriaus Alfonso Nykos-Niliūno 95-osioms gimimo metinėms. Maironio muziejaus mansardos ekspozicijoje salėje pirmą kartą eksponuojama nauja unikali medžiaga, gauta ir parvežta šio straipsnio autorės iš paties rašytojo bei surinkta Vilniuje ir Utenoje iš jo artimų giminių: brolio Stasio Čipkaus ir dukterėčios Vilijos Bikelienės-Čipkutės bei sūnėno Šarūno Tranelio. Parodoje eksponuojama originali medžiaga iš Kazio Bradūno, Juozo Girniaus, Henriko Nagio, Antano Vaičiulaičio, Leonardo Andriekaus archyvinų rinkinių. Visų lietuvių vardu drįstu padėkoti A. Nykai-Niliūnui už padovanotą itin vertingą unikalią archyvinę medžiagą. Noriu nusilenkti ir pasveikinti mūsų Brangų Kūrėją su gražiu gyvenimo Jubiliejumi.

Šiuo metu A. Nyka-Niliūnas gyvena Baltimorėje – kurdamas, tęsdamas savo *Dienoraščių fragmentų* užrašus. Rašytojas teigia: „Gyventi įmanoma tik savo saulės sistemoje, savo kosmogonijoje, savo vienatvėje. Fenomenologiškai mąstyti bei „santykiauti“ su kitais ir „pasauliu“ įmanoma tik pasaulio centro vienatvėje...“

Alfonsas Nyka-Niliūnas (tikr. A. Čipkus) – vienas žymiausių žemininkų-lankininkų kartos atstovų. 1946 metais Tiubingene debiutavo knyga *Praradimo simfonijos*, pelniusia BALF'o premija. Knyga *Orfėjaus medis*, išleista 1953 Amerikoje, pelnė žurnalo *Aidai* premiją. Knygos *Balandžio vėgija* (1957), *Vyno stebuklas* (1974), *Žiemos teologija* (1985) išleistos Amerikoje. Vilniuje 1996 metais išėjo A. Nykos-Niliūno rinktinė *Eilėraščiai* bei literatūros kritikos straipsniai *Temos ir variacijos*. Atskiromis knygomis išleisti vertimai: Shakespeare'o *Hamletas*, Baudelaire'o *Paryžiaus splinas*; Vergilijaus *Georgikos*. 2010 metais pasirodė vertimų rinktinė *Poezija iš svetur*.

A. Nyka-Niliūnas – vienintelis rašytojas, įsirašęs į Lietuvos kultūros ir literatūros istoriją kaip autobiografinio memuarinio žanro virtuozas. *Dienoraščių fragmentų* knygoje atsivėrė visa epocha, kurioje gyventa nuo 1938 iki šių dienų. Biografinio lygmens tekstuose asmeniniai įvykiai persipina su kultūros, literatūros, istorijos, politikos, meno aspiracijomis. Autorius yra ne tik gausių įvykių stebėtojas, bet ir tiesioginis, reflektuojantis aplinką, dalyvis. Skaitant *Dienoraščių fragmentus* stebina rašytojo erudicija, pasaulėvaizdis ir pasaulėžiūra. Tekstinis audinys tapomas impresionistinėmis spalvomis. Menininkas puikiai susipažinęs su beveik visomis pasaulyje išleistomis knygomis, įzy-

miausiais dailės kūrniais, įstabiais klasikinės muzikos šedevrais.

Poetas moka džiaugtis gyvenimo kasdienybe ir dalintis tuo su kitais. Laiške studijų draugui Vytautui Jonynui 1942 metais rašė: „Didžiausias dalykas žemėje laisvė: laisvė būti savimi... Aš niekad nėjau su tais, kurie šaukia, anot Dostojevskio inkvizitoriaus 'išvadukite mus iš mūsų pačių.' Tai gal amžinai mane slėgs. Dostojevskis „Didžiojo inkvizitoriaus' legendoje yra teisingai pastebėjęs, kad 'žmogiškojo gyvenimo paslaptis glūdi ne tik pačiame šitame gyvenime, bet ir gyvenimo tikslė.' Žmogus negali tikrai būti.“

Parodoje eksponuojamos visos A. Nykos-Niliūno išleistos knygos, tačiau iškalingiausia parodos dalis – rankraščiai, mašinraščiai su pataisymais. Kiekvienas rašytojo prisilietimas prie popieriaus lapo – ar tai būtų kūrybinis rankraštis, ar tik keletas sakinių, brūkšteltų skubia ranka – savitai spalvingi, turintys sakralumo žymę... Muziejuje saugomas pirmas A. Nykos-Niliūno eilėraštis *Poetas*, nusiųstas į *Dienovidžio* redakciją (datuojamas 1939 m.). Kitoje pusėje jauno poeto laiškas redaktoriui. Parodoje eksponuojama nemažai pavienių lapelių su taisytomis eilėraščių, sąsiuviniai, į didelius segtuvus su segti *Dienoraščių* tekstai. Gausiame rankraštyne deimantu žėri pirmoji poeto knygelė *Praradimo simfonijos*, kurią pats Vokietijoje padarė – sukarpęs popieriaus lapus ir susegęs į kietesnio kartono viršelius. Knygelė prirašyta dailiu kaligrafišku raštu, yra pabraukymų bei taisymų. Šioje knygelėje įdėti sudžiovinto edelveiso, neužmirštuolės, ramunės žiedai, alyvos šakelė... Tai ženklai, bylojantys apie būties trupumą... Kita originali rankraštinė knyga yra parašyta Baltimorėje: „*Dainos apie mane ir daiktus, kurie buvo mano draugai*...“ Literatūros kritikas Antanas Vaičiulaitis vertindamas poeto kūrybą rašė: „A. Nykos-Niliūno daina yra tarsi pati egzistencija ir jos įprasminimas. Jo poezijoje jaučiame idealą: nešti kūrybos švyturį tyrą ir jį įprasmininti poezijos vaisiais...“

Parodoje monografiniu principu apžvelgiamas A. Nykos-Niliūno gyvenimas Lietuvoje: 1919–1944; Vokietijoje: 1944–1949; nuo 1949 iki šių dienų – Amerikoje. Praskleidę archyvalijas, kartu su rašytoju leidžiamės į jo gyvenimo kelionę. Nuotraukos iš poeto gimtųjų Nemeikščių atveria gėriu alsuojančius artimųjų veidus: mamos Veronikos, tėvo Adomo, brolių bei mylimos sesers Onos. Alfonsas nuolat ilgėdavosi namų. 1940 metais spalio 26 d. iš Vilniaus rašė: „Mane ėmė didžiausia pagunda, mesti viską ir važiuoti namo, nes taip gražu ten rudens metu. O ypač, kai prisimenu vaikystės dienas. Argi taip seniai tas buvo. O, tada tai tikrai gerai būta...“

Originalios nuotraukos kaip ir dokumentai – laiko ženklai, išryškina esminius poeto gyvenimo faktus. Apie studijas Vytauto Didžiojo bei Vilniaus universitetuose byloja studijų knygelė ir nuotraukos, kuriuose užfiksuotas su studijų draugais – Kaziu Umbrasu, Vytautu Mačerniu, įvairių iškylų metu su *Šatrijos* draugijos nariais. Eksponuojamas Vilniaus universiteto diplomai, apvainikavęs A. Nykos-Niliūno sėkmingas romanistikos studijas, pasirašytas rektoriaus M. Biržiškos.

Kaip ir daugelis talentingų jaunuolių, suvokdamas antros sovietų okupacijos grėsmę, 1944 metais pasitraukė iš Lietuvos. Gyvenimo audros mėtė iš vie-

Nukelta į 3 psl.

Išėivijos šviesuoliai (iš k.): K. Žoromskis, O. Balčiūnienė, S. Narkeliūnaitė, A. Elskus, Vyt. ir Aleksandra Kašubai, A. Nyka-Niliūnas, K. Grigaitytė, L. Andriekus, A. Galdikas, J. Girnius, J. Brazaitis, A. Kepalaitė ir P. Naujokaitis New Yorke. Vyt. Maželio nuotr.

Atkelta iš 2 psl.

no Vokietijos miesto į kitą. A. Nyka-Niliūnas mokytojavo Tiubingeno lietuvių gimnazijoje ir dėstė prancūzų kalbą Freiburgo Ecole des arts et metiers (Meno mokykloje). Skurdi buitį netrūkdė asmeniniam tobulėjimui: kartu su Juozu Girniumi lankė filosofijos kursą Berlyne; žinias gilino Tiubingeno bei Freiburgo universitetuose. Eksponuojami jo studento asmens pažymėjimai, studijų knygelės, atsiskaitymo lapeliai, išduoti Vokietijoje. Dokumentai liudija jo pedagoginį darbą DP stovyklos lietuvių gimnazijoje, veiklą Lietuvių rašytojų draugijoje tremtyje.

Gyvenimas Vokietijoje nelepino, trūko maisto, rūbų, pinigų, tačiau atsivėrė plačios galimybės pažinti Vakarų Europos kultūrą. A. Nyka-Niliūnas domėjosi meno istorija ir filosofija, lankė teatrą, kiną, koncertus, meno parodas. Iš prigimties nepratęs skųstis ir dejuoti, pasitenkindavo tuo, ką turėjo. Laiške A. Vaičiulaičiui rašė: „Materialiniai klausimai man nuo pat vaikystės buvo sunki problema. Bet aš dar iš motinos išmokau niekuomet nesiskųsti ir jausti kažkokią slepiančią gėdą, jeigu kas žinotų, kad štai tu ko nors neturi. Šį įgimtą jausmą turi visi, kuriems teko gimti Šiaurės rytų Aukštaitijoje. <...> Aš vėl gi esu iš tos giminės, kuri už vieną nuoširdų žodį galėtų atiduoti viską. Nes dingsta viskas, praeina viskas – ir lieka tik žmogaus pasakyti žmogui žodžiai. <...> Labiausiai man gaila ilgą laiką saugotų iliuzijų: aš matau, kad žmonės tikrai ko nors siekia ir dėl ko nors kovoja.” (1948 02 24)

A. Nyka-Niliūnas itin vertino kūrybos laisvę: bendradarbiavo rengiant metraštį *Tremties metai*, aktyviai įsitraukė į kultūros ir meno žurnalo *Aidai* parengimą ir išleidimą. Laiške K. Bradūnui rašė: „Išpildymas pažada siunčiu tau visą glėbį medžiagos: Prancūzijos kultūrinio gyvenimo apžvalgą ir straipsnį apie G. Mistral su jos poezijos pavyzdžiais. Aš siūlyčiau įvesti skyrių, kaip ten užrašiau ‘Aidai iš Pasaulio’ ar ką panašaus, kuriame tilptų pasaulio literatūros aktualijos. Vėliau tam pačiam skyriui aš galėčiau parašyti apie Paryžių, apie Franz Kafka, James Joyce ir kitus populiarius rašytojus. <...> Šia proga pridėdu ir vieno Ch. Baudelaire eilėraščio vertimus. Tai vienas iš geriausių jo dalykų. Mano supratimu pravers Ten pajairinimui žurnalo pasaulinės lit. pavyzdžių.”; (1946 02 26)

Vokietijoje, žurnale *Tremtinių mokykla* pradėjo savo literatūros kritiko kelią. Debiutinis straipsnis apie S. Santvaro knygą „Poezija palaužtais sparnais“ atspausdintas pirmame 1946 metų numeryje. Jis ypatingai jautriai reagavo į „patriotinės temos sentimentalų“ eskalavimą. Laiške K. Bradūnui rašė: „Niekas taip garsiai nešaukia kaip žemė. Grįžtant prie realybės reikėtų pasakyti, ir visai atvirai, kad nepaprastai menkas yra tūlių žmonių rėkiantis patriotizmas. Argi reikia visus himno žodžius paminėti poezijoje, kad būtum patriotiškas? Tiesa, Tavojo patriotizmo ir tikslas kitoks. Už tokį patriotizmą prigyjama tautos kūne neišraunamai, o už aną – mokama alga, kaip valdininkams, pasodinama tokioje vietoje, kad visi matytų. Tiek to. Nepyk, mielas Kazimierai, kad aš esu tokis piktas. Man tik taip kartais išeina. Tačiau aš vis tiek negaliu pakęsti prekybos šventnamyje” (1948.X.18).

A. Nyka-Niliūnas, rašydamas recenzijas, laikėsi nuostatos, kad reikia kritiškai vertinti esamą kūrinį, užmirštant autoriaus ankstesnius nuopelnus. Jo manymu, literatūros kritikos uždavinys ne mokyti rašytoją, o įvertinti, atrinkti ir išskirti vertinguosius. Jis manė, kad kritikai turi pagelbėti gabiejiems kūrėjams iškeldami ne tik jų kūrinių grožines savybes, bet ir ydas, tokiu būdu atverdami platesnius kelius į pripažinimą. Kritikai privalo kelti estetinę visuomenės kultūrą. Savo vertinimuose A. Nyka-Niliūnas buvo negailestingas ne tik jaunesniems, bet dar labiau nusipelnusiems ir jau pelniusiems pripažinimą rašytojams.

A. Nykos-Niliūno recenzijos pasižymėjo aštrumu, ironišku taiklumu: „Kritika negali pavirsti labdaringa įstaiga ir konkuruoti su Raudonuoju Kryžiumi...” Pasak jo, „poezija nėra malonumas, žaidimas ar tarnavimas propagandai, bet giliausias žmogaus vidaus pasaulio išsakymas ir atsakymas į

Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Juozas Girnius

Vyt. Maželio nuotr.

laiko klausimus. Vaizgantiškas atlaidumas šiandien neleistina vidutinybė.” Plėtodamas mintį tęsė savo nuostata: „... kiekvienos knygos, jei tik jos tematika patriotiška, o autorius išmano literatūros teoriją, tai neleistina vidutinybė: teorijos gali išmokti kiekvienas, o su talentu reikia gimti.”

1951 metais žemininkai parengė ir Amerikoje išleido *Žemės* antologiją. J. Girnius parašė išsamų įvadą. Vėliau ta pati komanda pradėjo Amerikoje leisti kultūros ir meno žurnalą *Literatūros lankai*. Jame išskirtinę vietą užėmė knygų recenzijos, vertimai, straipsniai meno, literatūros temomis. Vokietijoje susiformavusi žemininkų karta nepabūgo autoritetingu, jau literatūroje įsirašiusių vardų. Aštriai ir negailestingai reagavo į menko lygio rašinius. Žemininkai – lankininkai vienareikšmiai reikalavo meniškumo ir estetiškumo – tai buvo pagrindiniai kūrinio vertinimo kriterijai.

Alfonsas Nyka-Niliūnas, Kazys Bradūnas, Bernardas Brazdžionis ir Jurgis Jankus Lietuvos ambasadoje Washingtone, DC, 1999 m.

Tėvo Leonardo Andriekaus dėka beveik visi žemininkai gavo iškvietimus atvykti į Ameriką. Šis, anot A. Nykos-Niliūno, „asyžietiškos širdies žmogus” rūpinosi jų išikūrimu svetimajame žemėje. Tačiau, kaip ir daugeliui išeivių, A. Nykai-Niliūnui teko dirbti fizinius darbus „cukrainėje”. Tik po kelerių metų gavo darbą *Library of Congress* (Kongreso bibliotekoje), Washingtone. Apie tai liudija vertingas dokumentas – už neprikaištingą 25-erių metų darbą šioje bibliotekoje. Šioje bibliotekoje pagal sutartį dirbo ir artimas A. Nykos-Niliūno draugas Henrikas Radauskas. Parodoje vienas stendas skirtas šiai gražiai draugystei nusakyti. Eksponuojamos nuotraukos, laišakai. Itin subtilius meno žinovus vienijo knygos, meno parodos, klasikinė muzika.

Po staigios H. Radausko mirties A. Nyka-Niliūnas paveldėjo kultūrinį poeto palikimą. A. Nyka-Niliūnas kartu su J. Blekaičiu parengė jo pomirtinę poezijos knygą *Eilėraščiai*, parašė įvadą, kuris eksponuojamas parodoje. Tame pat stende eksponuojama Vermeero *Mergaitės su perlu ausyje* reprodukcija, atsiųsta laiške šio straipsnio autoriui. Tai vienas iš mėgstamiausių A. Nykos-Niliūno paveikslų. Dienoraštyje įrašė: „Nuosavybė. Kas yra nuosavybė? Knyga, perskaityta, tampa mano nuosavybė. Kaip Vermeero *Mergaitė, pamatyta, tapo viso mano gyvenimo nuosavybė.*”

Parodoje eksponuojami laišakai – epistolika paryškina, pabrėžia gyvenimo detales. A. Nykos-Niliūno jaukumu ir šiluma dvelkiantys laišakai, rašyti į Nemeikščius šeimai bei būsima žmonai Aleksandrai. Griežtesniu tonu rašytojas prabyla laiške, rašytame K. Bradūnui dėl literatūros kritikos straipsnių. Profesorė V. Skrupskelytė kviečia poetą kaip didžiausią prancūzų kūrybos žinovą į konferenciją, vyksiančią Montrealyje. H. Radausko laišakai pulsuoja meno grožybių, matytų Europoje, aprašymais.

Išskirtiniais eksponatais parodoje tampa žemininkų plakatas *Žemė*, kuris buvo Kazio Bradūno saugiai parvežtas iš Amerikos ir padovanotas Maironio muziejui; ant modernios plastikinės vitrinos atspausdintas išdidintas dailininko Sakevičiaus pieštuku pieštas A. Nykos-Niliūno portretas. Parodą pagyviną poeto eilėraščių rankraščiai bei Lietuvių Rašytojų draugijos tremtyje nuotrauka, atspausdinta ant šilko rafijos.

Adventas ragina susikaupti ir ramiai permąstyti praėjusius metus, tačiau šis metas yra ir dovanojamų malonių, stebuklų metas. Todėl kviečiu aplankyti Maironio lietuvių literatūros muziejuje veikiančią parodą: „Laisvė: būti savimi”, kuri ne tik suteiks dvasinio peno, bet ir patvirtins, kad „Žmogus negali šioje žemėje tiktai būti”... □

Lietuvių šiuolaikinis menas pristatomas net trijose galerijose

Algis Vaškevičius

„Dailė ant vėliavos stiebo“ – tokiu pavadinimu Vilniuje iki metų pabaigos veikia Lietuvos dailininkų sąjungos surengta jau trečioji šiuolaikinio meno paroda – kvadrienalė, sutrumpintai vadinama Q14. Šiemetė paroda tapo Lietuvos ir pasaulio lietuvių menininkų kūrybos scena, o jos rengėjai tikina, kad jų tikslas – priartinti dailę prie visuomenės.

Vilniaus senamiestyje yra ne vienas ženklas, liudijantis apie šią parodą. Bene išpūdingiausias – Washingtono skvere šalia Lukiškių aikštės prie stalininio Mokslininkų namo fasado iškabintas didelis tentas su kvadrienalės dalyvio Stasio Eidrigevičiaus plakatu „Nevalgomas popierius“. Lenkijoje gyvenantis S. Eidrigevičius jau daug metų žinomas savo kūryba. Šisys Lietuvos dailininkų sąjunga (pirmininkė Edita Utarienė) ir bendrovė „Baltic adventure“ menininkui Q14 nominacijoje „Ryškesiems užsienio lietuvių kūrėjams“ skyrė 1 000 eurų prizą.

Šiuolaikinio lietuvių meno paletė – spalvinga ir intriguojanti, užimanti net tris skirtingas Vilniaus erdves. Pagrindinė didžioji ekspozicija surengta tik po rekonstrukcijos atidarytoje Vilniaus gynybinės sienos Bastėje Bokšto gatvėje, kur kiekvieną dieną gausu lankytojų. Didelės erdvės leidžia pateikti visą šiuolaikinio meno panoramą, suteikia galimybę pasirodyti įvairiems autoriams, kurių nemaža dalis – užsienyje gyvenantys lietuvių dailininkai.

Iš viso Bastėje pristatoma 70 šiuolaikinio meno kūrėjų ir jų darbai. Raudonų plytų buvusio artilerijos bastiono koridoriuose ant didelių spalvotų stendų ir mūrų nišose galima pamatyti ir S. Eidrigevičiaus koliažus, ir Madride gyvenančios Inos Mindiuz kūrinius, Paryžiuje kuriančių Svajonės ir Paulio Stanikų didelio formato egzotiškų darbų ir video, taip pat neseniai išpūdingą autorinę parodą Vilniuje surengusio Kęstučio Zapkaus iš New Yorko mažuosius piešinius. Šiuolaikinį meną puikiai pristato Christiano Narkewicziaus-Laine iš Čikagos ir Romos Auškalnytės iš Helsinkio videokūriniai.

O šalia – Labanoro miške kuriančio Lino Katino nauja sodri tapyba, Žygimanto Augustino drobės, ryškų politinį atspalvį turintys Cooltūrisčių grupės performansai, Sandros Malaškevičiūtės ir Vitos Pukštaitės-Bružės juvelyrika, Patricijos Jurksaitytės tapyba ant tapetų, Povilo Ramanausko šviesos menas, Gitenio Umbraso akmeniniai „monumentaliukai“ ir kiti talentingų dailininkų per pastaruosius ketverius metus sukurti darbai.

Vienas didžiausių nekomercinio vizualinio meno renginių sostinėje Q14 prasidėjo dar šių metų

Vilniaus Bastėja kviečia į kvadrienalę Q14

Kai praėjusį rudenį rengėme paraišką Kultūros tarybai, dar nebuvo Ukrainos įvykių ir Rusijos okupacijos. Bet po kruviniųjų ukrainiečių kovų už laisvę mūsų šūkis įgavo naują prasmę, reikšmę ir svorį. Ar mes, dailininkai, galime nususukti nuo vykdomos neteisybės?

Galime sakyti, kad geras menas yra nepolitiškas, neideologinis. Tai tiesa, bet tik iš dalies. Iš mūsų pokario pasipriešinimo turime išdaviko Kosto Kubilinsko pavyzdį, bet turime ir du kitus poezijos talentus – Bronių Krivicką ir Mamertą Indriliūną, kurie žuvo už Lietuvos laisvę nepraradę žmogiškojo

vasarą virtualia forma www.q14.lt. Tada daugiau nei 150 menininkų iš Lietuvos ir kitų šalių buvo atrinkti į virtualų Q14 katalogą. Iš jų apie 100 autorių su 300 darbų pateko į galutinę kūrinių atranką. Daugumą tų kūrinių galima pamatyti Vilniaus Bastėje, o taip pat darbai eksponuojami ir Lietuvos dailininkų sąjungos galerijoje „Arka“ ir dailininkų sąjungos galerijoje DSG Vokiečių gatvėje.

Pirmąjį Q14 Mecenatų prizą – 1000 eurų – paskyrė Kristinos ir Vidūno Mekšrūnų šeima. Nominacija – „Už šiuolaikinių menininkų pilietinį aktyvumą“ buvo įteikta Kauno dailininkui Edmundui Saladžiui.

Šio renginio meno vadovas, gerai žinomas meno kolekcionierius ir parodų rengėjas Vaidotas

Šiuolaikinių lietuvių dailininkų darbai Q14.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

orumo, nepamynę sąžinės. Tad pasirinkimas vyksta nuolatos. Meno aplinkoje – taip pat“, – sakė V. Žukas prieš parodos atidarymą žurnalistams.

Kvadrienalėje yra nemažai žinomų, daug kartų matytų menininkų, bet netrūksta ir naujų pavardžių. Jaunieji menininkai turi ką pasakyti, turi kuo nustebinti. Net ir tie žinomi autoriai Q14 atskleidžia kitą, nežinomą savo pusę, todėl maloniai stebina. Bastėje pamatysime daug darbų, kuriais trinamos aiškios dailės rūšis ir susitelkiama ne vien į juvelyrikos, keramikos, tapybos, grafikos, skulptūros, stiklo, videomeno kūrimą, bet į pačią idėją, ką norima pasakyti. Taip jau yra, kad peizažą kuria juvelyrė, o vitražus ant skulptūrų piešia keramikė – ir tai yra labai įdomu bei netikėta.

Išpūdingos ir tikrai vertos aplankyti parodos rengėjai džiaugiasi, kad apie ją jau kalbama ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Savaitgaliais Bastėje parodą gausiai lanko jaunimas, sustojantis prie atskirų darbų, diskutuojantis ir aptarinėjantis juos. Nemažai čia ir vyresnio amžiaus žmonių, kurie taip pat atveda kažką artimo ir suprantamo. O parodos jau pagedauja Čikagoje įsikūrusi Athenaumo architektūros ir dizaino muziejus. Vadinasi, šiuolaikinį lietuvių meną pamatys ir dailės gerbėjai už Atlanto, o kvadrienalė galbūt taps ir eksportui skirtu lietuvių dailės rinkiniu. □

Stasys Eidrigevičius. Nevalgomas popierius

Vai ir atbėga baikštus elnelis leliu kalėda, kalėda.
 Baikštus elnelis devyniaragis leliu kalėda, kalėda.
 An devinto rago kavoliai kalė leliu kalėda, kalėda.
 Jūs kavolėliai, mani broleliai leliu kalėda, kalėda.
 Vai, jūs nukalkit aukso žiedelį leliu kalėda, kalėda.
 Aukso žiedelį, sidabro žirkles leliu kalėda, kalėda.
 Aš nukarpysiu pušų viršūnes leliu kalėda, kalėda.
 Pušų viršūnes, eglėlių šakas leliu kalėda, kalėda.
 Aš pamatysiu tėvelio dvarų leliu kalėda, kalėda.
 An tėvelio dvaro povas povinėjo leliu kalėda, kalėda.
 Povas povinėjo, plunksnes barstė leliu kalėda, kalėda.
 Mergelės rinko, kvartūkan dėjo leliu kalėda, kalėda.

Oi ir atlakia du juodu elniu, kalėda.
 Oi ir atveja du mudru strielčių, kalėda.
 Bėgat, nebėgat, bet nedabėgsit, kalėda.
 Vejat, nevejat, bet nedavysit, kalėda.
 Oi ir dabėgo straunių upelį, kalėda.
 Vandeni geria, vandenin žiūri, kalėda.
 Oi, aš pažiūrau, kalėda.
 Ant mano galvos dzideli dzyvai, kalėda.
 Dzideli dzyvai – devynios šakos, kalėda.
 Devynios šakos, dešimta strėla, kalėda...

Kalveliai, mano broleliai
 Oi atabėgo baikštosai elnias, leliu kalėda, kalėda.
 Baikštosai elnias devyniaragis, leliu kalėda, kalėda.
 An devinto rago seklyčia, leliu kalėda, kalėda.
 Toje seklyčioj kalveliai kala, leliu kalėda, kalėda.
 O jūs kalveliai, mano broliai, leliu kalėda, kalėda.
 Jūs man nukalkit aukselio žirkles, leliu kalėda, kalėda.
 Aukselio žirkles, sidabro žiedą, leliu kalėda, kalėda...

Koncertuoja „Guostės” moterys

Tas žavusis dainų pasaulis

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

Lietuvių tauta turbūt yra dainingiausia iš visų trijų Baltijos sesių. Senaisiais laikais dainavo mergelės šieną grėbdamos, berneliai karan jodami, visais amžiais lietuviai dainavo vestuvėse, giedojo arba raudėjo laidotuvėse... Dainavo žiemos vakarais šeimose – vyrai pančius vydami, vaikai plunksnas plėšydami, moterys rateliais verpdamos, staklėse sėdėdamos, o jaunamartės lopšį lingudamos...

Dainuoja ir dabartiniais laikais, tik jau kitonišku būdu: ansambliuose, choruose, kurie yra susibūrę mokyklose, kultūros centruose. Dainuoja moksleiviai, moterys ir vyrai, tapę kone profesionaliais dainininkais, važinėjantys su savo programomis po Lietuvą ir užsienius. O tą galingą dainų srautą sujungia Dainų šventės, paliudijančios pasauliui, kad dainuojantys lietuviai yra tikras kultūrinis unikumas. Juk dainų šventės įrašytos į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo sąrašą...

Šių metų lapkričio 20 d. teko laimėti klausytis tokio unikalaus dainavimo Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovėje. Šios Ramovės vokalinis ansamblis „Guostės” šventė savo kūrybinės veiklos dvidešimtmetį. Koncerto programa buvo labai turininga ir įvairi, nes „Guostės” jubiliejuje dalyvavo ir Generolo Jono Žemaičio karo akademijos vyrų choras „Kariūnas” (meno vadovas Vytautas Verseckas), ir Vilniaus Algirdo muzikos mokyklos vokalinis mergaičių ansamblis „Dixi” (meno vadovė Snieguolė Meškauskienė).

M. K. Čiurlionio sukomponuota daina „Nemune, upeli” koncertą pradėjo „Guostės” dainininkės (meno vadovė Gabrielė Rastenytė-Mališauskienė). Čiurlionio vardas dar sykį nuskambėjo, atliekant dainą „Ant kalno gluosnis”. Turtingame „Guostės” repertuare buvo ir bažnytinės muzikos, ir liaudies dainų aranžuotės (tarp jų gražiai išsipynė „Dixi” balseliai su „Guostės” ansamblio vadovės Gabrielės varacijomis liaudies dainai „Plaukia antelė”), ir XX a. antrosios pusės lietuviškos estrados palikimo kūriniai (A. Raudonikio, B. Gorbulskio dainos), taip pat Vakarų Europos kompozitorių kūrybinio bagažo turtais. Vyrų choras „Kariūnas” padovanojo „Guostei” šaunią karinę dainą – A. Raudonikio „Tėvynei pašaukus” ir nuotaikingą „Sudiev, sudiev tau, gražuole mano” iš Danieliaus Dolskio repertuaro. Vėsojoje salėje, tarp gausių klausytojų, sėdėjo „Guostės” veteranės, nuoširdžiai pritardamos melodijoms, sklindančioms iš scenos. Tarp jų ir Rasa Dikčiūtė, svajingosios „Baladės apie vaidilutę” autorė.

Tai gi kas yra ta „Guostė”? Tokiu keistu pavadinimu, lyg norėtų mus visus paguosti... Pasirodo, guostė yra ne guodimo specialistė, o slėpinga, kukli pelkių gėlytė, išskleidusi pasauliui šešis liaunus žiedlapius. Tikriausiai įrašyta į Raudonąją knygą kaip nykstantis, todėl saugotinas augalėlis. O „Guostės” vardą pasirinko jauna ir energinga chorvedė Gabrielė Rastenytė, ano amžiaus dešimtojo dešimtmečio, tai gi Lietuvos atgimimo, pradžioje baigusi Peterburgo N. Rimskio-Korsakovo valstybinę konservatoriją. Grįžusi į Lietuvą, ji

dirbo (ir dabar ten tebedirba) Algirdo muzikos mokykloje Vilniuje. Ir svajojo apie savo ansamblį.

Tą ansamblį subūrė jau 1994 m., bet kolektyvas neturėjo pastovios vietos, kol netapo Vilniaus įgulos karininkų ramovės nariu. Tai atsitiko 1996 metais. Karininkų ramovė neapsiriko – „Guostė” garsina Vilnių ir Ramovę ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje, dalyvaudama tarptautiniuose festivaliuose ir konkursuose. Lietuvoje ansamblis surengė daugiau kaip 400 koncertų. Jis propaguoja tradicines liaudies dainas, šiuolaikiškai interpretuotas jų variacijas ir aranžuotes, taip pat lietuvių kompozitorių kūrybą, įvairių epochų Vakarų Europos pasaulietinę ir bažnytinę muziką.

Airija, Italija, Malta, Rusija, Baltarusija... Neišvardysi visų šalių, kur koncertavo „Guostė”. Iš Budapešto (Vengrija) parsivežė sidabrinį diplomą. Lietuvoje irgi tapo kelių konkursų laureate, o 2013 metais pelnė I laipsnio diplomą suaugusiųjų chorų konkurse. Profesionalumas, linksmumas, energija ir entuziazmas vienija „Guostės” dainininkes, įvairių profesijų jaunas ir jau pagyvenusias moteris. Tarp jų ir kelios Krašto apsaugos sistemoje tarnaujančios moterys. Lietuvos karo akademijoje dėstytoja dirbanti karo psichologė, kapitonė Ramutė Vaičiaitienė yra šio kolektyvo siela ir rūpestinga organizacinių reikalų tvarkytoja. Klausantis ansamblio dainų, atrodo lyg dainininkės skristų ant sidabro sparnų, kildamos virš baltųjų debesų... Po paskaitų studijose ar po darbo valandų, taip pat šventadieniais jos suspėja pagiedoti Mišiose Šv. Ignoto bažnyčioje Vilniuje, nepavargsta lankyti repetitijas, autobusais keliauti po svečias salis.

Tai gi dainavimas yra lietuvių visuomenės dvasios išraiška ir laisvalaikio prioritetas. Dainuoja kaimas ir miestas, susibūręs ansambliais ir choralais. Dainuoja per radiją ir televiziją. Visus šiuos dainininkus yra paviliojęs žavusis dainų pasaulis.

Bernardinai.lt

„Guostės” moterys.

Algirdo Vaičičio nuotr.

„Iš mažo lašelio kyla didelė banga“

Romualdas Kriaučiūnas

Donatas Smalinskas, sudarytojas. *Obelių paminklas*. Saulės spektras. 2014, 60 psl.

Iš mažo lašelio kyla didelė banga”, - taip pastangas atstatyti Obelių paminklą įvardijo Jurijus, Gurijaus Kateščenko sūnus. Jurijaus tėvas buvo skulptorius, 1942 m. žuvusiems Obelių sukilėliams ir sovietinio teroro aukoms atminti miesto kapinėse pastatyto paminklo autorius. Jo sūnus 2012 m. dalyvavo konferencijoje, Linos Dūdaitės aprašytoje „Gimtojo Rokiškio“ rugsėjo 10 d. laidoje.

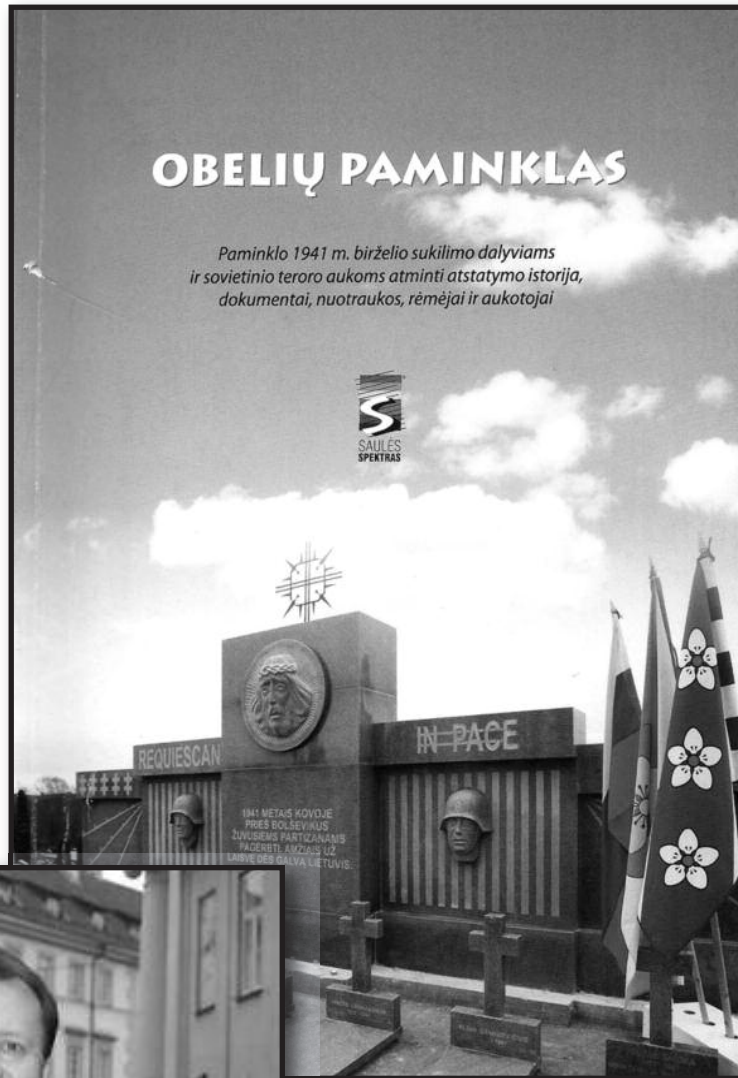
Iš pirmo žvilgsnio *Obelių paminklas* – kukliai atrodantis, vos 60 puslapių leidinys. Ant jo viršelio – jau atstatyto ir pirmojo paminklo nuotrauka. Čia aprašoma paminklų statymo ir atstatymo istorija, pateikiami dokumentai, nuotraukos, išvardijami rėmėjai ir aukotojai. Kruopščiai sutelkta daug vertingų informacijos.

Sudarytojas Donatas Smalinskas į šios istorijos aprašymo komandą pasitelkė Aloyzą Petrašiūną, dr. Alfredą Rukšėną, dr. Arūną Bubnį, Andrių Dručų, Algį Narutį, Žilviną Misiūną ir Liną Dūdaitę. Sudarytojo žodyje rašoma, kad leidinyje skaitytojas supažindinamas su Obelių istoriniais faktais, su 1941 m. birželio sukilimu, primenamas Laikinosios Vyriausybės bandymas antrą kartą atkurti Lietuvos Nepriklausomybę. 1942 m. prie žuvusių Birželio sukilimo dalyvių kapų vietos gyventojų lėšomis buvo pastatytas 8 metrų ilgio ir 3 metrų aukščio betoninis monumentas. „Obeliečiams monumentas buvo ypač brangus: jis įamžino ne tik sukilimą prieš sovietinę valdžią, bet ir pirmosios sovietinės okupacijos aukas – žuvusius, ištrėmtus krašto žmones“ (5 psl.). Prie paminklo palaidoti aštuoni asmenys. Sovietinės okupacijos metu paminklas buvo griau-namas kelis kartus, bet liko kovos už Lietuvos laisvę simboliu.

Labai vertinga informacija apie Lietuvos gyventojų pasipriešinimą sovietų okupacijai 1940-1941 m. Kruopščiai dokumentuotas ir gana smulkiai aptartas Birželio sukilimas Obelių apylinkėse. Tačiau čia rašoma, kad paminklas buvo pastatytas 1941 m. rudenį. Kaip jau minėjau, sudarytojo žodyje paminklo pastatymo metai nurodyti kaip 1942. Kitoje vietoje (25 psl.) irgi nurodyta, kad pagal Broniaus Kviklio surinktą medžiagą paminklas Obelių kapinėse pastatytas 1942 m.

Paminklo atstatymu 1997 m. pradėjo rūpintis Andrius Dručkus, Obelių laisvės kovų istorijos muziejaus vedėjas. Po to buvo daug nesėkmingų pastangų paminklą atstatyti. Andriaus Dručkaus rašinio pabaigoje teigiama, kad 2012 m. rugsėjo mėn. paminklo atstatymo darbų energingai ėmėsi Donatas Smalinskas ir Obelių bendruomenė. Donatas Smalinskas aprašo savo išpūdžius 2012–2014 m., kai jis iš visų jėgų kibo į paminklo atstatymo darbus. „Tuo metu naiviai tikėjau, kad tai padaryti pavyks greičiau ir gerokai pigiau, negalėjau įsivaizduoti, kokią ilgą, sunku ir sudėtingą kelią teks nueiti“, - rašo jis (30 psl.). Reikėjo megzti ryšius, organizuoti konferencijas. Veiklą teko organizuoti dviem kryptimis – telkti lėšas ir viešinti su paminklo atstatymu susijusius darbus. Reikėjo surasti paminklo statytojus. Visą laiką buvo siunčiami laiški rėmėjams, rengiami susitikimai, skambinama žmonėms, atnaujinama interneto svetainės informacija.

Baigiamuosius darbus sunkino tai, kad į kapi-

Paminklo atstatymo darbų entuziastas Donatas Smalinskas

nes dėl per siauro kelio kokia technika įvažiuoti negalėjo. Tad reikėjo nuomoti 120 tonų keliamosios galios kraną ir 17 granito gabalų, esančių už kapinių tvoros, perkelti iki paminklo vietos. Pagaliau, 2013 m. gruodžio 15 d., buvo paskelbtos paminklo darbų pabaigtuvės. Paminklas iškilmingai atidengtas 2014 m. birželio 22 d.

Algis Narutis, vienas iš energingųjų darbuotojų, Vilniuje gyvenančių rokiškėnų klubo *Pragiedruliai* pirmininkas, savo rašinyje išryškina klubo pagalbą. Jis 2012 m. pavasarį susitiko su kraštiečiu Donatu Smalinsku. Bekalbėdami jie palietė ir Obelių paminklo temą. „Jutau, kad jeigu Donatas užsiimtų šiuo reikalu, tai ir įgyvendintų“ (35 psl.).

Žilvinas Misiūnas, Obelių bendruomenės cent-

ro pirmininkas, savo rašinyje pristatė obeliečių pastangas ir paramą paminklo atstatymui, išreikšdamas viltį, kad iki paminklo atidengimo iškilmių bus sutelkta 100 000 litų, bet nerašo, kiek visas atstatymo projektas kainuos. Tuo pačiu jis tikisi, kad bendruomenės skola už paminklo statybą bus greitai gražinta. Rašinio pabaigoje jis dėkoja visiems prisidėjusiems. „O svarbiausia – Donatui, kuris su nepaprasta kantrybe tempė šią laviną darbų“ (39 psl.).

Stengėsi ir žiniasklaida – spauda ir interneto svetainės. Leidinyje perspausdintas Linos Dūdaitės, „Gimtojo Rokiškio“ korespondentės, 2012 m. rugsėjo 10 d. laidoje tilpusi korespondencija apie įvykusią konferenciją. Ten rašoma, kad paminklo išlaidų sąmata yra per 167 000 litų. Minimas kraštietis architektas, išanalizavęs paminklo projekto privalumus bei trūkumus. Jo manymu, projekte buvo taisytinų detalių. Karių bareljefai, paminklą puošiantis kryžius bei jo užrašai turėjo būti iškalti iš vario. Tačiau, jo manymu, būtų beprasmiška naudoti varį, nes varinius kryžius, saulutes, žvakides ir raides pasisavins vagys. „Jei ketinate apsaugoti Obelių paminklo varines detales, teks prie jo statyti automatu ginkluotą karį“, - ironizavo Petras Stankevičius. Susisiekęs su Donatu Smalinsku sužinojau, kad visos trys skulptūros bu-

vo sukurtos iš paties granito, o kryžius – iš nerūdijančio metalo.

Linus Dūdaitės korespondencijoje kraštietis Donatas Smalinskas pristatytas kaip Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas. Puiku! Tuo pačiu tai sustiprina mano nepasitenkinimą, kad jis keliose knygos vietose paminklą vadina *monumentu*, nors nevengia ir žodžio *paminklas*. Susidomėjau, kaip tas *monumentas* aptartas *Lietuvių kalbos žodyne*, t. VIII, 1970 m. Ten rašoma, kad „monumentas yra architektūros ar skulptūros kūrinys, pastatytas kam nors pagerbti, atminti; paminklas“. Reikia spėti, kad ir knygos sudarytojo omeny arčiau širdies žodis *paminklas*, nes tą žodį panaudojo knygos pavadinimui – *Obelių paminklas*, o ne *Obelių monumentas*.

Knygos aptarimą pradėjau teigdamas, kad „Iš mažo lašelio kyla didelė banga!“ Gal dar labiau tikėtų įvaizdis, kad iš betono skeveldrų išaugo granito paminklas. Ačiū knygos sudarytojui ir jo bendradarbiams už tų pastangų ir darbų aprašymą ateinančioms kartoms ir istorijai.

Apie patį Obelių paminklą informacijos rasite svetainėje www.Obeliupaminklas.lt. Iki 2014 m. pabaigos dar reikia surinkti likusią skolą – 13 275 litus. □

GRĮŽTANTYS PAUKŠČIAI NERANDA NAMŲ?

Vida Mažrimienė

*Mus, kaip žolę, likimas išrovė
Tiktai šaknys paliko tenai,
Kur prie upių piliakalniai stovi,
Kur sugrįžt aklas kelią žinai ...*

Kazys Bradūnas „Pakeliui...“

Lietuvos dailės istorijos jau nebeįsivaizduojame be išeivijos dailininkų kūrybos, užpildančios mūsų tautinio kultūros paveldo puslapius. Pirmąkart 1966 m. į Vilnių atkeliavusi Viktoro Vizgirdos paroda pralaužė ledus tolesnėms Vytauto Igno, Vytauto Kazimiero Jonyno, Adomo Galdiko, Viktoro Petravičiaus, Magdalenos Birutės Stankūnienės, Pauliaus Augiaus-Augustinavičiaus, Telesforo Valiaus parodoms, o 1988 m. metais Vilniuje surengta pirmoji išplėstinė išeivių dailės paroda įgolino pradėti dėlioti punktyrus svetur atsidūrusių menininkų biografijose. Viltis suartinti istorijos išsiūbuotus lietuviškos dailės krantus užgimė Čikagoje, Tėvų jėzuitų 1957 m. pastatytuose naujuose rūmuose – M. K. Čiurlionio galerijoje.

Tėvynės ilgesio įkvėpta, galerija ėmėsi precedento neturinčios misijos: surinkti lietuvių dailininkų aukojamus kūrinius ir gražinti juos nepriklausomybę atgavusiai Lietuvai. Išlikę dailininkų archyvai, testamentai liudija apie šių siekių geranoriškumą, tikėjimas, jog nelaisvė ar pavergimas tėvynėje nėra amžini, tapo vilties simboliu. Istorikai svarbi, pasišventimo kupina akcija turėjo suvienyti išblaškytą Lietuvos meną, užpildyti spragas suskaldytoje lietuviškos dailės istorijoje. Čikagos Čiurlionio galerijos 1957–1996 metų katalogai ir Domo Adomaičio archyvas su menininkų, aukojusių savo darbus Lietuvai, pareiškimais, iškalbingai byloja, jog tai buvo oficialiais dokumentais pagrįsta veikla, tą patvirtina ir tų laikų liudininkai – vyresnės kartos dailininkai.

Kokie ilgesio saitai saistė organizatorius bei dailininkus, daugiau kaip prieš pusę amžiaus aukojusius savo kūrinius toliuose paliktai Lietuvai?.. Tai buvo tautinio mentaliteto įtvirtinimas svetimoje žemėje, tarp svetimų žmonių, tikint, kad Lietuva bus laisva. Kūryba turėjo sugrįžti gimtinėn kartu su Bernardo Brazdžionio, Liūnės Sutemos, Algimanto Mackaus eilėmis, neišdainuota Jono Aisčio meile tėvynei... Iškentusi egzistencijos netikrumo šaltį, dirbtinai atskirta nuo savo kamieno, išeivijos dailė buvo tarsi nutrauktas paukščio skrydis.

Tik dvi meno šventovės pasaulyje yra vadinos M. K. Čiurlionio vardu. Viena jų – Čikagoje, kita – Kaune... Dauguma dailininkų Kauno meno mo-

Povilas Puzinas JAV, 1956

kykloje pradėjo kelią į profesionalųjį meną, talkino besikuriančiai M. K. Čiurlionio galerijai, dalyvavo parodose. Perskridę Atlantą, vedini mokslo dienų prisiminimų, po daugelio metų jie grįždavo į savo jaunystės miestą Kauną, kopdavo savo meno šventovės buveinėn Ažuolų kalne, vaikštinėdavo Laisvės alėja, gėrėjosi saulės spindulių žaismu rausvo granito Kauko laiptuose... Nutilus jų gyvenimo giesmei, šiais takais ir takeliais jau vaikšto šių menininkų ainiai, užsukdami į M. K. Čiurlionio dailės muziejų, kur šalia vešlaus M. K. Čiurlionio kūrybos vainiko, nacionalinės dailės klasikos, veikia ir pastovi išeivijos dailės ekspozicija. Tačiau ar visą išeivijos dailės istorijos taką čia gali surasti žiūrovas?

2000 m. sausio mėn. 18 dieną Čikagos Čiurlionio galerijos paveikslų perdavimo aktu Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys priėmė 258 paveikslus, kurie kaip vieninga ir nedaloma kolekcija turėjo būti perduota nuolatiniam saugojimui Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejun. Atsiųstieji Čiurlionio galerijos darbai (išleistas šių darbų katalogas: *Čiurlionio galerijos kolekcija. 1957–1995 Jaunimo centre Chicago: (Čiurlionio galerija, 1996) 2000. III. 12. – IX. 15.* buvo eksponuoti Radvilų rūmuose surengtoje parodoje „SUGRĮŽUSI IŠEIVIJOS DAILĖ“. Parodai pasibaigus, kūrinių perdavimą Čiurlionio dailės muziejui Lietuvos dailės muziejus, vadovaujamas direktoriaus R. Budrio, vykdė dalimis: 2001 lapkričio 8 d. aktu – 71 kūriny. Paskutinė dalis, dar 20 darbų, buvo perduoti 2010 m. pabaigoje. Tai yra didžiulė išeivijos kūrėjų dovana ir gar-

bingas jų valios įvykdymas.

Tačiau, peržvelgus Čikagos Čiurlionio galerijos kolekcijos istoriją, akivaizdu, kad dailininkų ir aukotojų valia buvo įvykdyta ne visiškai. Iki šiol Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui iš JAV neperduoti sąrašė minimi Miko Šileikio, Petro Rimšos, Adomo Varno, Prano Lapės, Kajetono Sklėriaus, Povilo Puzino ir daugelio kitų autorių iškilieji kūriniai. Be to, egzistuoja dar vienas sąrašas – tai „Pasiliekamų paveikslų sąrašas“, kuriame yra 32 darbai. Šie kūriniai 1999 m. buvo perduoti laikinai globai Dailės muziejui Lemonte. Visi jie įtraukti į jau aukščiau minėtą Čiurlionio galerijos kolekcijos katalogą, kurio įžanginiame Petro Aleksos straipsnyje skaitome: „Vadovaujantis Čiurlionio galerijos įstatais ir išipareigojimais, šiame kataloge surašyti meno darbai, sutartu laiku ir sąlygomis, bus perduoti Lietuvai“.

Visų šių darbų autorių ar aukotojų valios pareiškimai yra saugomi kartu su kitais Čikagos Čiurlionio galerijos dokumentais Nacionaliniame Čiurlionio dailės muziejaus archyve Kaune. Šeši darbai iš šio sąrašo yra Lietuvos konsulate Čikagoje. Per metus jie turėtų būti parvežti į Kauną. Tačiau dar 26 darbai tebėra Lemonte... Norisi tikėti, kad dailininkų kūriniai pagaliau pasieks Lietuvą. Per visas okupacijas išsaugojome savo kalbą, tradicijas, pagarbą mums brangių žmonių valiai. Nedrauskime paukščiams sugrįžti namo... Juolab kad Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus rengiasi išleisti suaukotų lietuvių išeivių dailės kūrinių katalogą ir papildyti ekspoziciją, teisingai prabylančią apie daugiabriaunį išeivių meną pasaulio platumose. □

NAUJOS KNYGOS

Renata Šerelytė

Eglė Digrytė. *Laiškai iš Kabulo.*

– Vilnius, Tyto alba, 2014

Po gamtmeldiškų ritualų – pušų bučiavimo ir akmenų glostymo – imi ir pasiilgsti „Laiškų iš miesto“: žmonių, jų gyvo sambrūzdžio, to, kas vadinama *l'esprit*, nes gamta, jeigu ją įsivaizduotume kaip savotišką socialinę struktūrą, šiuo bruožu nepasižymi. Eglės Digrytės tekstai sugrąžino pasitikėjimą žmonėmis – ir ne tik lietuviams. Tai gerai, nes po Henriko Gudavičiaus „Laiškų iš kaimo“ jau buvau jį beprarandanti. Ir nors „Laiškai iš Kabulo“ įvardijami kaip publicistika, juos skaityti ne tik lengva, bet ir smagu – parašyta lengvai, šmaikščiai (šiek tiek primena Algimanto Čekuolio stilių) ir visai padoriai. (Tik ne žodis „atvirauti“ – šita lingvistinė baisybė man panaši į Salvadora Dali „Degančią žirafą“ su išlindusiais iš pilvo stalčiukais). O žmogui, kuris knygas vertina ne pagal metaforų išradingumą, o pagal tai, kiek jose sukaupta informacijos, „Laiškai iš Kabulo“ irgi turėtų patikti: mažomis kompaktiškoms dozėmis (įtakos, matyt, turėjo laikraščio formatas – kad skaitytojas nepaspringtų) pateikiama ir šalies istorija, ir kultūra, ir asmenybės, ir nacionalinės virtuvės bruožai, ir geografinė padėtis bei klimatas etc.

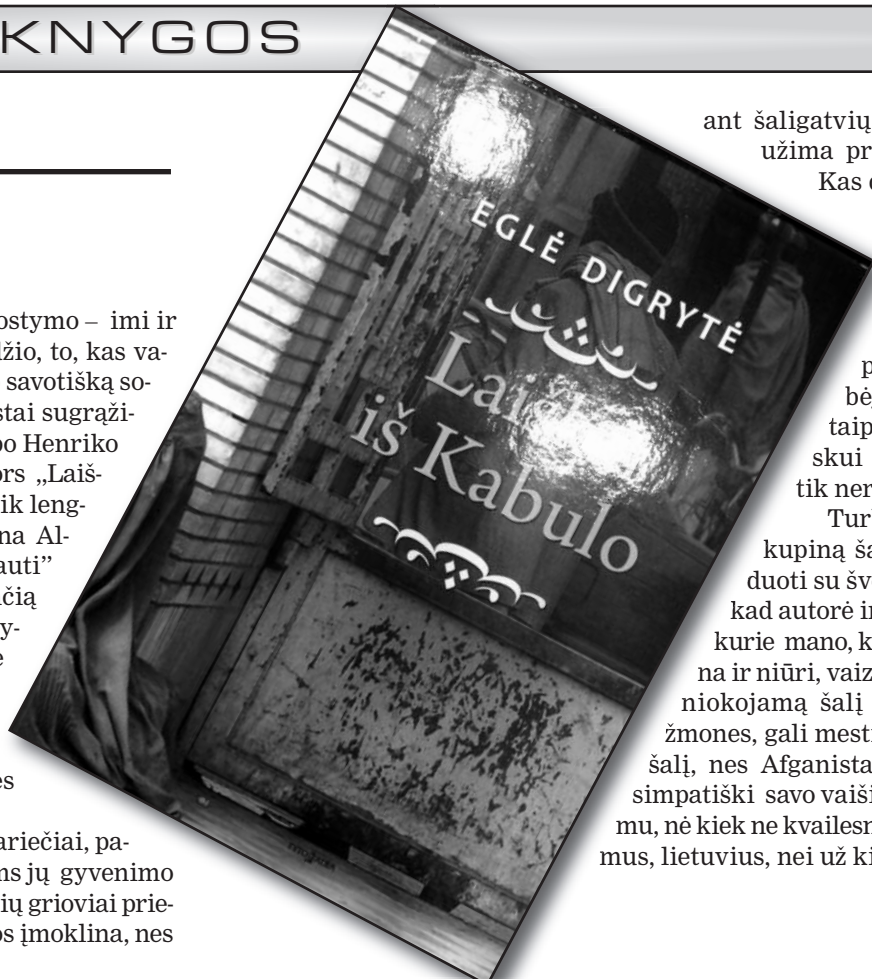
Žinoma, įdomiausi visgi yra vaizduojami žmonės. Ir vakariečiai, pakliuvę į neįprastas jiems gyvenimo sąlygas, ir vietiniai, kuriems jų gyvenimo būdas neatrodo nei keistas, nei blogas. Chaotiškas eismas, šiukšlių grioviai priešais šaligatvius – pėstieji, jei nenori būti suvažinėti, būtinai į juos įmoklina, nes

ant šaligatvių nėra vietos, viską užima prekeivių vežimėliai.

Kas dar? Skorpionai, sulendantys nakčiai į batus ir į puodelius, todėl rytais batus pravartu iškratyti, o puodelius praplauti. Žemės drebinimas, kuris visus taip išgąsdina, kas paskui sprogsi bomba – tik nervų nuraminimas.

Turbūt tokią kontrastų kupiną šalį ir tegalima vaizduoti su švelniu humoru, kaip kad autorė ir padarė. Todėl visi, kurie mano, kad ši knyga bus liūdina ir niūri, vaizduojanti nykią karo niokojamą šalį ir suvargusius jos žmones, gali mesti tokius manymus į šalį, nes Afganistane gyvena žmonės, simpatiški savo vaišingumu ir nuoširdumu, nė kiek ne kvailėsniai ar prastesni nei už mus, lietuvius, nei už kitas tautas.

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

Gruodžio 4–7 dienomis Lietuvos parodų ir kongresų centre „Litexpo“ vyko šiuolaikinio taikomojo meno mugė „CraftVilnius“. Pernai pasisėmę patirties analogiška renginyje Philadelphijoje (JAV), mugės organizatoriai lankytojus viliojo pasigrožėti profesionalų sukurtais aukščiausios meninės prabos darbais, o svarbiausia – bene vienintele proga juos įsigyti. Amerikietiška renginio modelį „CraftVilnius“ sumanytojai nusprendė papildyti praktiniais užsiėmimais. Tad mugės dienomis po „Litexpo“ stogu dūzgė kūrybinės dirbtuvės. „CraftVilnius“ lankytojai susipažino su taikomojo meno dabartimi, šiuolaikinėmis tendencijomis: juk čia savo darbus rodė ir jaunieji, ką tik aukštąsias baigę kūrėjai, ir kūrybinės brandos pasiekę, prestižinėmis pasaulio parodomis išmėginti vyresnieji menininkai.

Gruodžio 6 d. Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje pirmą kartą Lietuvoje nuskambėjo du didingi sakraliniai XVII amžiaus kūriniai, atkuriantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baroko muzikos paveikslą. Koncerte „Sancta Maria: kalėdinės mišios Vazų ir Habsburgų dvare“ buvo atliktos Vazų dvare kūrėjo italų kompozitoriaus Marco Scacchi Mišios „Sancta Maria“ ir Habsburgų dinastijos linijai LDK genealogijoje atstovaujančio kompozitoriaus Johanno Stadlmayrio „Magnificat“. Šiuos kūrinius atliko Vilniuje įsikūręs tarptautinis senosios muzikos ansamblis „Canto Fiorito“ (vadovas Rodrigo Calveyra) ir barokinių pučiamųjų instrumentų ansamblis iš Austrijos „Musica Antiqua Salzburg“. Žmonių balsų ir cinkų bei trombonų kombinacija buvo ypač mėgstama XVII amžiuje visoje Europoje, bet vis dar yra beveik negirdėta Lietuvoje – Šv. Kazimiero bažnyčioje puošniai suskambėjo dainininkų, barokinių pučiamųjų ir vargonų garsų kombinacija, užpildanti bažnyčios skliautus ir atsiskleidžianti turtingą tembrų paletę.

Gruodžio 8 dieną Berlyne, Čekų centre, vyko lietuviško dokumentinio filmo „Galutinis tikslas“ premjera. Filmą buvo pristatytas Čekų centro kas antrą savaitę rengiamose peržiūrose „DokuMontag“, kurios supažindina su geriausiais ir prieštaringiausiais, poleminius klausimus keliančiais dokumentiniais filmais iš Rytų ir Centrinės Europos. „Galutinis tikslas“ – Ričardo Marcinkaus dokumentinio kino debiutas, kuriame atskleidžiamas keletą metų filmuotas likimo sulaužyto žmogaus gyvenimo kelias. Povilas Marcinkus – 55-erių vyras, pusę gyvenimo praleidęs kalėjime, dėl narkotikų netekęs kojas, atsikraustęs į senelių namus Kelmės rajone, kur greitai tampa neoficialia įstaigos galva. Po vieno buitinio konflikto jis privalo iš čia išsikraustyti. Povilas atvažiuoja į Vilnių, kur prasideda dar vienas jo gyvenimo etapas, atnešantis „gyvenimo meilę“, grįžimą prie narkotikų bei atidėliojimą priimti gyvybiškus sprendimus...

Gruodžio 1 dieną LR ambasada Londone kvietė visus besidomintčius į konferenciją, skirtą Lietuvos žydų paveldui. Lapkričio 30–ąją Litvakų dienas pradėjo režisieriaus Audriaus Juzėno filmo „Vilniaus getas“ pristatymas Londono „Curzon Victoria“ kino salėje. Renginyje dalyvavo ir su žiūrovais bendravo pats filmo režisierius ir iš Hamburgo specialiai šia proga atvykę prodiuseris Thees Klahn bei montažo režisierė Judith Futár-Klahn. Litvakų dienų metu Londone Gailai Leahy buvo įteikti du Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiai, kuriais Prezidentė apdovanojo po mirties Kazį Jonaitį (Gailos tėvą) ir Vandą Janavičius (senele). Paskutinis Litvakų dienų renginys – parodos „Sveikas, Paryžiau! Litvakų dailininkų keliais“ pristatymas LR ambasadoje Londone.

Gruodžio 3 d. fondo IASPIS, skirto vizualiniams menams bei tarptautiniam bendradarbiavimui remti, patalpose Stokholme buvo pristatytas lietuvių menininkų Ugniaus Gelgudos ir Neringos Černiauskaitės (Pakui Hardware) meninis tyrimas, pavadintas „Shapeshifter, Heartbreaker. On the Ecology of Algorithms“. Kaip naujos technologijos keičia ekonominius procesus ir fizinę realybę, taip pat ir žmogaus kūną? Atsižvelgiant į technologijų plėtros greitį, vienas ir tas pats objektas tampa ir kliūtimi, ir varikliu – šios ir kitos problemos, kaip ir santykiai tarp tikrovės, šiuolaikinių technologijų ir ekonomikos buvo analizuojami pristatyme-performanse. IASPIS kvietimu menininkai Ugnius Gelguda ir Neringa Černiauskaitė (Pakui Hardware) tris mėnesius viešėjo menininkų rezidencijoje Malmeje, o šis tyrimas yra rezidencijoje vykdytos veiklos dalis.

Laiškai iš Kabulo

Atkelta iš 7 psl.

O kad gyvena sunkiai... na, tai pagaliau bent jau tikra tiesa, nes kai girdžiu per televizorių, kad Lietuvos pensininkai miršta badu, o kriminalinė kronika nuolat praneša, kad sukčiai iš senolių išvilioja tūkstantines sumas, tai imi galvoti, kad kažkas čia ne taip. Negi kriminalinė kronika meluotų? To negali būti.

Kažkaip visai nebaisiai, jei palygini su Kabulo realijomis, atrodo ir mūsų kaimiečių dejavimai, kad technologinės naujovės veda pasaulį į pražūtį, nors Kabule tai justai kiekvieną dieną: ir teroristų išpuoliai, ir bombų sprogdinimai, ir nuolat dingstanti elektra. Niekas (kaip kad A. Mikuta Gudavičiaus knygoje) nekeikia mobiliųjų telefonų – jauni afganai, netilpę autobuse ir važiuojantys ant jo laiptelių (tai apibūdinama kaip papildoma vieta), laikydamiesi viena ranka už durelių, kita sugeba rašyti žinutes mobiliaisiais. Ir rašo ne kokius padėjavimus, o aistringus meilės monologus (autorė keletą pacituoja). Smagu, kad knygoje neaptinki ir senovės ilgėjimosi, nors afganistaniečiai ir galėtų – jų kultūra sena ir garbinga, susijusi su Persijos padisachų valdymu ir Čingischano užkariavimais. Ir gamtmeldystės kaip valstybinės religijos nėra. O visgi įdomu, kaip reaguotų Kabulo gyventojas, jeigu jam pasiūlytum pabučiuoti pušį?

Suvargams Dzūkijos kaimo moteriškėms Kabulo moterys ryškiai oponuotų. Nors per televizorių dažniausiai matom į mėlyną burką nuo galvos iki kojų susisupusį pavidalą, talibų valdžios metais neturėjusį jokių teisių, dabar, lipdamos į autobusą ar taksį, afganistanietės apnuogina kojas su aukštakulniais, perlamutriniiais nagais, grandinėlėmis ir skambaliukais. Taigi mėlyna burka apsisiautusi moteris šiandienos Afganistane nebūtinai reiškia gerbtinų ir teisingų senovės papročių laikymąsi, prie kurių priklausytų, matyt, ir pirštų kapojimas už vagystes (tokį įtaisą autorė rado turguje), ir svetimautojos užmėtymas akmenimis, ir našle tapusios moters atskyrimas nuo visuomenės. Tačiau galbūt mums parankesni susiformavę mitai ir stereotipai: toks Kabulas, kokį vaizduoja Eglė Digrytė, nepatiks, ko gero, nei filotopams, nei amžiniams keleiviams, ir turbūt dėl to, kad šitas miestas yra gyvas, prieštaringas, kintantis ir keičiantis.

Nieko blogo, jeigu esi filotopas ir niekur nenori keliauti iš savo vietos. Tačiau ar visada tai natūralus ryšys, kurį nutraukus, skaudėtų?.. Gal filotopija kartais būna susigalvota, kad pateisintum savo inerciją. Juk žmogaus gyvenimas, kaip bežiūrėtum – nuolatinė kelionė. Netgi jei neiškeli kojos iš kaimo.